

O poplavama rijeke Drave od 16. do sredine 19. stoljeća¹

HRVOJE PETRIĆ

Ovaj članak predstavlja izabrane primjere učinaka poplava rijeke Drave od kraja 16. do sredine 19. stoljeća. Na početku je ukazano na rani sustav obrane od poplava čije zametke možemo tražiti u 17. stoljeću. Nakon toga su prezentirani veći radovi na hidroregulaciji rijeke Drave, najdinamičniji od kraja 18., odnosno početka 19. stoljeća. Među primjerima i najočitijim pokazateljima utjecaja poplava izdvojio sam nekoliko njih. Koliko poplave mogu biti jake, ilustrira činjenica da je u jednoj od njih, oko 1712., Drava promijenila tok sjevernije »premjestivši« Legrad iz Međimurja u Podravinu. U nekoliko poplava početkom 19. stoljeća stanovnici Drnja bili su toliko pogođeni da je država morala intervenirati i iseliti dio ljudi u susjedna naselja, ali je osnovala i nova sela – Gotalovo i Gola. Kao i u slučaju Broda/Ferdinandovca, radilo se zapravo o ekološkim izbjeglicama.

Ključne riječi: rijeka Drava, povijest okoliša, poplave

1. Uvod

U kolovozu ove godine dijelove općina Legrad i Drnje te sela Sigetec kao i nizvodnih područja zahvatila je poplava Drave koja je napravila veliku štetu, a dio stanovnika morao je biti privremeno raseljen. Ovogodišnje su poplave pogodile identična područja koja su bila zahvaćena i u vrijeme katastrofalnih poplava koje su obrađene u

ovom članku. Ljudi koji su imali kuće na onim područjima koje Drava nije plavila kroz povijest nisu bili ugroženi ni ove godine. Poplavom su bile pogođene one zone koje su bile plavljene i pred dva stoljeća ili tereni novogradnje na dravskim poljima. Kada je počekom kolovoza ove godine voda iz današnje Drave prodrla u jezero Šodericu, bilo je jasno da je voda »pronašla« svoj nekadašnji glavni tok, odsječen u radovima na regulaciji rijeke krajem 18. ili u prvoj polovici 19. stoljeća.

No područje ludbreško-koprivničko-đurđevačke Podravine nije izuzetak jer je Drava stoljećima plavila područja kojima je tekla i to gotovo bez iznimke od blizine izvora u Dolomitima (Alpe) u današnjoj Italiji (južnom Tirolu) u Toblaškom polju – kod Dobbiaca (1192 m nad morem) pa do ušća u Dunav u istočnoj Hrvatskoj kod Alj-

¹ Članak posvećujem svom dragom učitelju, akademiku Dragutinu Feletaru (1941. – 2023.), autoru brojnih tekstova o Dravi, koji je sam sebe smatrao »čovjekom s Drave« – usp. SOMEK, Petra: *Otišao je »čovjek s Drave«*. // Meridijani, 227, 2023., 1. Životopis Dragutina Feletara donesen je u istom broju časopisa na str. 64-72. Bibliografije njegovih radova objavljene su u knjizi: *Dragutin Feletar. Prinosi za bibliografiju*. Koprivnica-Samobor: Meridijani, 2012. te u članku: *Biobibliografija akademika Dragutina Feletara (2011. – 2021.)*, u *povodu 80 godina*. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja, 40, 2021., 189-199.

maša (79,4 metra nad morem). Približni cjelokupni tok Drave danas je oko 749 km.²

2. Poplave krajem 16. i tijekom 17. stoljeća

S kraja 16. i s početka 17. stoljeća postoji nekoliko zabilježenih dravskih poplava o kojima postoje tek šturi podaci – primjerice u proljeće 1582.³, u veljači 1588.⁴ ili u svibnju 1611. godine.⁵ Radi zaštite od poplava u tome su vremenu provedeni prvi nam poznati regulacijski radovi. Iz 1609. godine sačuvan je podatak o vjerojatnoj dopremi kamenja za regulaciju rijeke Drave kod Drnja.⁶ Ovaj je podatak važan jer pokazuje da je rijeka Drava od Varaždina do Drnja bila plovna.⁷ Poznati su i kasniji podatci o regulaciji Drave vezani uz zaštitu od poplava, od kojih spominjemo tek neke. Na saborskom zasjedanju 5. i 6. listopada 1633. godine spominje se otvaranje korita Dravice kraj Varaždina. Iduće 1634. godine, dana 6. studenoga spominje se otvaranje dravskih rukava kraj Varaždina.⁸

Izgleda da su 1649. godine pokrenuti obimniji regulacijski radovi na Dravi koji su također za cilj imali obranu od popla-

va.⁹ Na zasjedanju u Varaždinu 4. i 5. studenoga 1654. godine bila je imenovana komisija koja se trebala brinuti o iskopavanju novog korita Dravice kraj Varaždina.¹⁰ Godine 1678. bile su utvrđene mjere protiv šteta od poplava rijeke Drave kod luke Zavrča i Varaždina te dijela Podravine (Podrauinias).¹¹ Javni radovi na podizanju nasipa u dijelu Podravine te kod Varaždina spominju se 1692. godine.¹²

Regulacijski radovi na Dravi kod Varaždina bili su izvođeni i krajem 17. stoljeća, a zabilježeni su 1696. i 1698. godine.¹³ Na vijest o silnim poplavama Drave, Save i Kupe 1698. godine, zbog kojih su bila ugrožena vlastelinstva uz te rijeke, bila su određena povjerenstva za svako područje te su im dane ovlasti za podizanje nasipa. Iste je godine bilo odlučeno da se odmah pristupi gradnji i utvrđivanju nasipa uz rijeke Savu i Dravu.¹⁴

3. Poplava Legrada 1712. godine

Rijeka Drava je, uz rijeku Muru, značajno utjecala na trgovište Legrad, naročito njegovim »preseljenjem« iz Medimurja u Podravinu početkom 18. stoljeća. Obito je zanimljiv položaj Legrada nastalog na sutoku rijeka Drave i Mure. Rijeka Drava otežala je komunikaciju s njegovom nodalno-funkcionalnom regijom, i to do početka 18. stoljeća prema jugu (manje izraženo), a kasnije prema sjeveru (više izraženo). Veći je bio gubitak sjevernog gravitacijskog područja koje je bilo više upućeno na Legrad kao centralno naselje.

Novijim istraživanjima utvrđeno je da je najveća poplava pogodila Legrad oko 1712. godine, što potvrđuje zapis pavlina Josipa Bedekovića iz 1752. godine: *Prije*

2 BLAŠKOVIĆ, Vladimir: *Osobitosti Drave i naše granice u Podravini*.// Podravski zbornik 1976 (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1976., 140-141.

3 *Acta comitialia Regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae*. Zagreb: Zemaljski arhiv, 4, 1917., 77-80.

4 *Protocolla magistratus liberae et regiae civitas Varasdini*. Varaždin: Državni arhiv Varaždin, 1, 1990., 206, 215.

5 Kriegsarchiv, Wien, Innerösterreichischer Hofkriegsrat, Vindica, 1611., 414-417.

6 Državni arhiv Varaždin, Arhiv grada Varaždina, Radikalni arhiv, II, br. 958; ANDROIĆ, Mirko: *Varaždinski trgovac Vinko Perger*.// Kaj I, 10, 1968., 63.

7 PETRIĆ, Hrvoje: *Općina i župa Drnje*. Koprivnica: Nakladna kuća dr. Feletar, 2000., 76-77.

8 *Zaključci hrvatskogsabora* (dalje ZHS). Zagreb: Državni arhiv Hrvatske, 1, 1958., 24, 36. (dalje ZHS); VUJASINOVIĆ, Branko: *Radovi na uređenju voda u Hrvatskoj u 17. stoljeću*.// Hrvatska vodoprivreda IX, 96, 2000., 36.

9 ZHS, 1, 148.

10 Isto, 191-192.

11 Isto, 382.

12 Isto, 548.

13 ZHS, 2, 87, 173.

14 ZHS, 2, 177-178, 184.

nego što krenemo kraljevom cestom, potrebno je trajektom prijeći rijeku Dravu i znati da je ovaj grad prije otprilike 40 godina između rijeka Drave i Mure, i to mnogo bliže Dravi nego Muri. Zbog češćih izlivanja Drave, prvo njezino pijeskom napunjeno korito prema jugu prisililo je samu rijeku s drugim manjim koritom prema sjeveru da isteče, a njega je postupno učinila većim i ono je sebi otvorilo put slobodnog otjecanja i takoreći je izbacilo grad iz Međimurja, ali budući da je s druge strane ostalo manje korito kojim otječe rukavac Drave, preko kojega se može pregaziti, i ponovno se spaja s većim dijelom iste rijeke skoro ispod grada. Prema tome, zasad postoji takoreći u Međimurju i stoga potpada pod međimursko-čakovečko imanje.¹⁵

»Preseljenje« Legrada iz Međimurja u Podravinu opisao je Dragutin Feletar kao svjedok ostataka starog toka Drave koji su danas jedva vidljivi: *Nekadanje staro korito Drave s južne strane naselja još se i danas može lijepo pratiti u konfiguraciji tla od Orešca (sjeverno od Velikog Otoka), pa pokraj zaseoka Čerepane, zatim preko ceste za Legrad kod Kebla i dalje prema Đelekovcu i istoku. Pokoja bara i niži teren je ovdje još i danas svojevrsni »dokument«...*¹⁶ Da je Drava tekla južno od Legrada još 21. veljače 1691. godine, potvrđuje podatak iz legradske župne spomenice. U njoj piše da su se u Legradu trebali vjenčati neki stanovnici iz Ludbrega kojima je bilo preporučeno da što prije dođu u Legrad dok je dovoljno debeli led na Dravi. Kako je između Legrada i Ludbrega bila Drava, očito je da je ona te godine tekla južno od Legrada.¹⁷

Dragutin Feletar opisao je i kako se moglo odvijati »preseljenje« Legrada: *Ogromna masa vode, koja se pretvorila u ogromnu bujicu, rušila je sve pred sobom. Najedavši obalu dravska bujica je krenula prema sjeveru, da bi se što prije sljubila s Murom. Tome je po-*

godovao i pad terena. Poslije katastrofe, Legradani su se našli na jednom otoku, sa svih strana opkoljeni vodama Drave. Kasnijom evolucijom južni je dravski rukav presušio, a cjelokupna se matica rijeke preselila u sjeverni tok.¹⁸ Mirela Slukan Altić mišljenja je da se Legrad do početka 18. stoljeća razvijao između glavnog toka Drave (na jugu) i jednog rukavca sjeverno od glavnog toka. Tijekom poplave početkom 18. stoljeća sjeverni je rukavac postao glavnim tokom, a raniji glavni tok rukavcem (na jugu).¹⁹ No to je malo upitno jer je na Spallinom planu iz 1671. godine vidljivo da Legrad nije bio okružen dravskom vodom, a jedini tok Drave vidljiv je južno od naselja.²⁰

Moguće je vidjeti da je »preseljenje« Legrada iz Međimurja u Podravinu značilo prekid funkcionalnih fizičkih veza s gravitacijskom zonom i u pogledu smanjenja broja stanovnika. U sedamdesetak godina, od 1698. do 1771., broj stanovnika Legrada smanjen je za preko 1000 ili za oko 40 %, a pretpostavljam da je na smanjenje ukupnog broja stanovnika moglo utjecati »preseljenje« Legrada. Oko 1800. godine broj stanovnika je porastao, ali je 1808. došlo do znatnijeg pada da bi se nakon toga broj stanovnika u drugoj polovici 19. stoljeća uglavnom stabilizirao na između 2150 i 2350 stanovnika.²¹

4. Poplave u drugoj polovici 18. i početkom 19. stoljeća

Jedna od većih poplava zabilježena je u Drnju 3. lipnja 1770. godine. Ona je bila takvih razmjera da se primjerice u drnjan-sku crkvu moglo ući samo čamcem. Sva

15 BEDEKOVIĆ, Josip: *Knjiga o Sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*. Zagreb-Čakovec: HAZU, Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu itd, 2017., 259.

16 FELETAR, Dragutin: *Legrad*. Čakovec: KPD Zrinski, 1971., 107.

17 Župni ured Legrad, Spomenica župe Legrad.

18 FELETAR, *Legrad*, 107.

19 SLUKAN ALTIĆ, Mirela: *Legrad – grad na sutoku rijeka i između država*. // Podravski zbornik 2002 (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2002., 118.

20 Plan Legrada iz 1671. izložen je u stalnom postavu Heeresgeschichtliches Museum u Beču.

21 PETRIĆ, Hrvoje: *Utjecaj rijeke na pogranična naselja. Primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću*. // Ekonomska i ekohistorija: časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša, I, 1, 2005, 37-62.

su polja bila pod vodom, sav kukuruz, žitarice i sijeno bilo je uništeno. Duhovskoj svečanosti pribivali su drnjanski župnik Martin Korolija te kapelani Baltazar Zrinski i Mirko Sabo. Župnik Korolija pripisao je samo čudotvornoj pomoći Majke Božje Drnjanske da voda nije ušla u crkvu. Zbog toga je razumljivo što je u crkvi bio zavjetni oltar Sv. Nikole. Nova je poplava zabilježena 5. studenog iste 1770. godine, ali je bila manje destruktivna od prethodne.²²

Spomenute su poplave pokrenule živu aktivnost oko regulacije rijeke Drave i nekih njezinih pritoka (kod sela Đelekovec, Torčec i Botovo) oko 1777. godine,²³ a sačuvani su spisi iz 1804. godine koji se odnose na regulaciju korita rijeke Drave na području podravske satnija.²⁴ Čini se da je poplave izazivao i potok Koprivnica, koji je tekao paralelno s Dravom, pa su 1779. godine vojne vlasti naredile da se taj potok očisti.²⁵ Istovremeno su se radili nasipi za obranu od poplava pa je 1810. godine određeno da teren između Drave i nasipa treba zasaditi vrbama i topolama.²⁶

Kako bi se mogla dobiti cjelovita slika o poplavama i borbe protiv njih u Podravini, važno je istražiti što se događalo uzvodno, primjerice u Varaždinu gdje su predgrađa često bila pogođena poplavama. Nakon poplave 1718. godine, Sabor donosi odluku da se obale Drave imaju utvrditi. Spomenuo bih poplave s početka 19. stoljeća iz 1804., 1807., 1814. i 1827.²⁷ 1807. godine Drava je poplavila cijelu varaždinsku okolicu, a prodrla je i u Varaždin poplavivši sve niže položene ceste, podrume

i pivnice.²⁸ Na proljeće 1814. godine Drava se izlila iz svoga korita i poplavila Varaždinsko polje, zamuljila livade i otplavila usjeve s oranica. Voda je prodrla i u sjeverno i sjeveroistočno predgrađe gdje je oštetila vrtove i ograde, kuće i gospodarske zgrade. Snaga vodenog toka porušila je i nekoliko stupova na drvenom mostu.²⁹

U 18. stoljeću Drava, kao i ranije, mijenja svoje korito. Na kartama iz toga doba leže sela Žabnik i Štefanec sjevernije nego danas, a na mjestu današnjeg Bartolovca 1778. godine stajala je u polju samo kapela sv. Bartola. Stara cesta poznatija kao »via regalis« vodila je još 1778. od Varaždina prema Ludbregu kroz Žabnik i Štefanec. Sama sela sastojala su se od mreže isprepletenih uličica i trgova. Drava je međutim postupno premještala svoje korito prema jugu, otplavljujući sjeverne dijelove obaju sela, kuriju u Štefancu, pa čak i kraljevinu cestu. Na karti iz 1800. već se vidi da je izgrađena nova cesta južnije od oba sela i uz nju prve kuće. Do početka 19. stoljeća župa se nalazila u Žabniku, a tada se sjedište župe premješta u Bartolovec. Danas postoje samo još manji dijelovi Žabnika, odnosno Štefanca. Središta tih sela sada su uz novu glavnu prometnicu, a dio se njihovih stanovnika preselio još južnije te je uz kapelu sv. Bartola izgrađeno posve novo selo Bartolovec.³⁰

Do promjena toka dolazilo je poslije velikih poplava. Selo Strmec u župi Petrijanec (zapadno od Varaždina) u prošlosti se nalazilo uz obalu rijeke Drave, ali zbog poplava i promjena korita središte sela pomaknuto je od rijeke³¹.

Utjecaj rijeke na život stanovništva moguće je ustanoviti i proučavanjem demografskih kretanja, posebno kada se ba-

22 Spomenica župe Drnje, rukopis, Župni ured Drnje, 74.

23 Hrvatski državni arhiv Zagreb (dalje: HDA), Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda (dalje: Generalkomanda) HR-HDA-426, kut. 10.

24 HDA, Generalkomanda, kut. 21, br. 11/285.

25 Državni arhiv Varaždin, Arhiv grada Koprivnice, kut. 6, br. 232/779. Iz iste je godine podatak da je Juraj Vargantolić puškom ranio nekog čovjeka iz Koprivnice. Br. 234/779.

26 HDA, Generalkomanda, kut. 27, br. 3/13.

27 TEŽAK, Spomenka: *Varaždinci i rijeka Drava. // Život uz Dravu nekad i danas*, Varaždin: Gradski muzej Varaždin, 2004., 40.

28 HORVAT, Rudolf: *Povijest grada Varaždina*. Varaždin: Zavod HAZU, 1993., 280.

29 Isto, 285.

30 OBADIĆ, Ivan: *Međuodnos ljudi i rijeke Drave na području varaždinske Podravine u novom vijeku. // Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 18, 2007., 318-319.

31 ZORKOVIĆ, Anđelko: *Povijesnica općine Petrijanec*. Petrijanec: Općina Petrijanec, 1995., 73.

vimo utjecajem poplava na stanovništvo koje je živjelo uz rijeku. Iako je istraživanje demografskih kretanja krajem 18. i početkom 19. stoljeća u naseljima uz Dravu i naseljima udaljenima od rijeke pokazalo da niti u godinama kada su zabilježene poplave u Podravini nisu primijećena značajnija demografska odstupanja u naseljima uz Dravu od demografskih kretanja na širem području³², potrebno bi bilo istražiti za jedno duže vremensko razdoblje jesu li poplave Drave u pojedinim situacijama imale utjecaja na demografska kretanja. Možemo pretpostaviti da su velike poplave mogle utjecati na demografska kretanja stanovništva, posebno u razdoblju ranog novog vijeka kada je prometna povezanost bila loša te se hrana u pogođena područja teže transportirala (u poplavama su propadali usjevi).

Poplave rijeke Drave utjecale su i na izbor sigurnije lokacije prigodom gradnje nove crkve Sv. Martina (kraj Ludbrega, između Varaždina i Koprivnice). O tome piše Katarina Horvat-Levaj: *Tako uređena crkva nastavila je svoju građevnu povijest i za dolaska novih vlastelinskih patrona – grofova Patačića iz Zajezde – uvedenih u martijanečki posjed 1746. godine. Štoviše, s obzirom na istaknuta arhitektonska obilježja, sigurno bi glavnina njezinih srednjovjekovnih elemenata ostala sačuvana do naših dana, da nije bilo Drave. Izgubivši svoju ulogu prirodne zaštite, neregulirana rijeka koja je u proljeće, zbog topljenja snijega u Alpama, i u svojim donjim tokovima ponekad plavila okolna područja, počela je ugrožavati crkvu sv. Martina. Katastrofalna poplava sredinom 18. stoljeća, kako to doznajemo iz župne spomenice, bila je presudna da se 1767. godine započne s gradnjom nove, također kamene, crkve na sigurnijoj lokaciji. U skladu s baroknim poimanjem prostora, te po uzoru na barokni Patačićev dvorac u Martijancu, izabrana je markantna povišena pozicija južno od ceste. Iako to više*

32 HABDIJA, Tomislav: *Poplave i glad u drugoj polovici 18. i početkom 19. stoljeća u Civilnoj Hrvatskoj i Vojnoj krajini.*, diplomski rad, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014.

*u baroku nije bilo pravilo, crkva je orijentirana svetištem prema istoku, čime je njezino reprezentativno zapadno pročelje postalo izloženo udaljenim vizurama iz glavnog prilaznog smjera od strane Varaždina.*³³

O opasnostima od rijeke Drave na imanju Botovo raspravljalo se 1810. godine.³⁴ Značajna poplava Drave bila je u rujnu 1812. godine,³⁵ sljedeća poznata dogodila se 1814. godine, ali je za Drnje najrazorniji učinak imala poplava 1827. godine.³⁶ U toj je poplavi uništen most preko Drave. Za vrijeme te nesreće doslovno je bio otplavljen jedan čitav dio Drnja, ali su se stanovnici uspjeli spasiti. Vojnokrajiška vlast dodijelila im je zemljišta na livadama prema Sigecu i Peterancu te su Drnjanci tamo izgradili nove kuće (to je danas ulica Pemija). Poplava je imala takve razmjere da su iz Drnja u Peteranec (koji je smješten na povišenom terenu i time sigurniji od poplava) 1828. godine bile preseljene državna trivijalna škola i sjedište satnije.³⁷ Godine 1830. još su neke zgrade u Drnju trebale biti preseljene zbog opasnosti od poplave rijeke Drave.³⁸ Time je za Drnje izgubljen čitav niz gospodarskih i centralnih funkcija, a nastupilo je doba krize, stagnacije pa čak i nazatka, što se vidi i u padu broja stanovnika. Između 1826. i 1839. godine ukupan broj stanovnika Drnja smanjen je za gotovo jednu trećinu, a Botova za sedminu. Istovremeno je broj stanovnika u Torčecu povećan za 42 %, Peteranca za desetinu, Hlebina za trećinu, dok je broj stanovnika

33 HORVAT-LEVAJ, Katarina: *Prilog istraživanju barokne sakralne arhitekture Podravine – župna crkva Sv. Martina u Martijancu.* // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja V, 10, 2006., 83.

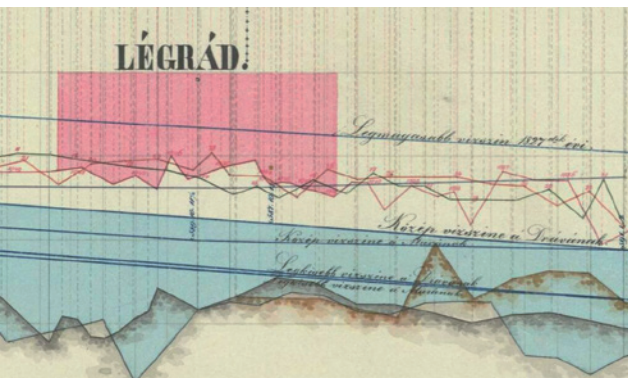
34 HDA, Križevačka županija, kut. 224, fasc. X, br. 531.

35 Spomenica župe Sigetec, rukopis, Župni ured Sigetec.

36 PETRIĆ, Hrvoje; CIK, Nikola: *Contributions to the Knowledge of the Flood of the River Drava in 1827.* // *Ekonomska i ekohistorija*: časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša, XVII, 1, 2021. 15-33.

37 Državni arhiv Varaždin, Spomenica škole Drnje, rukopis; Spomenica župe Peteranec, Župni ured Peteranec; Spomenica župe Drnje, Župni ured Drnje.

38 HDA, Generalkomanda, kut. 45, br. R 39-18.

Sl. 1. Visina vodostaja rijeke Drave 1827. godine izmjerena kraj Legrada.

Sigeca i Đelekovca ostao približno isti. U istom je razdoblju veliki dio Drnjanaca iselio u Prekodravlje (osnovana su sela Gotalovo i Gola), a broj stanovnika Gole povećan je za čak 130 %. Zanimljivo je da u razdoblju od 1826. do 1839. godine, osim Drnja i Botova, ni jedno naselje u najbližoj okolici nije doživjelo takav pad ukupnog broja stanovnika.

Osim pada broja stanovnika, poplave i poljoprivredne krize odrazile su se i na neke druge demografske pokazatelje poput učestalosti vjenčanja. Pad broja vjenčanja jedan je od karakterističnih znakova krize koju pokreću gospodarski razlozi. Lako je shvatiti da se ona mnogo manje osjeća u slučaju čisto epidemijske smrti koja nije na poljoprivrednoj osnovi. Kriza vjenčanja je uz veliku smrtnost signal da se javlja demografska kriza koja nastaje uslijed nemastine i gladi, uslijed gospodarskih kriza starog tipa u njihovu najtežem i najpresudnijem obliku: krizi društvene prehrane. Postoji mogućnost da je dio kriza vjenčanja vezan uz poplave. Usporedimo li samo dva sela, iz različitih ekonomsko-političkih sustava (vojno krajiškog i ugarskog), koja su se nalazila neposredno uz rijeku Dravu, možemo vidjeti podudarnost kriza vjenčanja. U župi Drnje krize vjenčanja zabilježene su: 1793., 1796., 1803., 1809., 1812., 1814., 1815., 1817., 1821., 1827.,

1833., 1839. i 1845. godine.³⁹ Krize vjenčanja u župi Donja Dubrava bile su: 1793., 1796., 1803., 1814., 1815., 1817., 1821., 1822., 1825., 1827., 1831. i 1841. godine.⁴⁰ Podudarnost je više nego očita, barem za period posljednjih godina 18. te za prva tri desetljeća 19. stoljeća.

U spomenici župe Sigetec postoji zapis o jednoj od većih poplava Drave: *Godine 1827. mjeseca lipnja u osmini tijelova bila je takova poplava Drave, da su ljudi morali bježati iz sela i tako je voda Drave tekla kao bujica, koja bi za kiše znatno porasla, ipak nije prodrla u crkvu.*⁴¹ Spomenica župe Peteranec bilježi: *Bila je tako nečuvena poplava da su Sigečani čamcima i lađicama 11. lipnja dovezeni do prve peteranske kuće...*⁴² O toj je poplavi u hlebinskoj župnoj spomenici zapisano: *Ljudi su iz kuće sa djecom, stokom i sa ostalim stvarima bježali jaučući i naričući dijelom na istočnu stranu, a dijelom u vinograde i susjedna sela, gdje su bili prisiljeni jedno živjeti. Voda je u selu Hlebinama dosegala i 3 sežnja (lakta)... Oslobođi nas Gospodine, groma i nevremena, koji uzrokuje dravsku poplavu i spasi nas.*⁴³

Ta je poplava bila povod da se 1828. godine izgradi nasip kraj sela Sigetec, gradnjom kojega je rukovodio nekadašnji namjesnik i hidraulički upravitelj Drave Josip Miljanović, rodom iz Virja. Nakon izgradnje nasipa, jačina poplava donekle je smanjena.⁴⁴ Bilo je slučajeva kada je Drava probila nasipe, kao primjerice 1850. godine, kada je osim Drnja ugrozila područja Peteranca, Pitomače, Đurđevca, Virja i Novigrada.⁴⁵ Stoga je u drugoj polovici 19. stoljeća, a i kasnije, trebalo nastaviti s regula-

39 Državni arhiv Varaždin, Zbirka matičnih knjiga, Matična knjiga vjenčanih župe Drnje 1751. – 1857.

40 HDA, Zbirka matičnih knjiga, Matična knjiga vjenčanih župe Donja Dubrava 1790. – 1800., 1815. – 1857.

41 Spomenica župe Sigetec, Župni ured Sigetec.

42 Spomenica župe Peteranec, Župni ured Peteranec; KOMORČEC, Dragutin: *Kronika*. Peteranec: Župni ured, 1973., 21.

43 Spomenica župe Hlebine, Župni ured Hlebine.

44 Spomenica župe Sigetec, Župni ured Sigetec.

45 HDA, Generalkomanda 1849-1869, kut. 107, R 39-95.

cijskim radovima koji bi trebali biti tema posebnih istraživanja.

5. Brod/Ferdinandovec i poplave

Selo Brod dobilo je ime po prijelazu (brodu) preko Drave, a i nastanak naselja moguće je tumačiti utjecajem komunikacija na Dravi. Na tom je mjestu iz krajiškog područja vodio put prema ugarskoj županiji Somogy i to u sela Vizvar i Bobovec (Babocsa) koja su ležala na lijevoj obali rijeke Drave. Od samih početaka položaj Broda, na povoljnom prijelazu preko Drave, nije bio dobar za život. Ugrožavale su ga česte poplave, a najveća je kočnica razvoju bila rijeka Drava. Nakon svake poplave naselje je bilo podrovano, pa se tražila pomoć od vojnih vlasti da se Drava regulira, iskopaju kanali, a sve su učestaliji bili zahtjevi o iseljavanju stanovnika. Ratno vijeće je 1777. godine naredilo upravi Varaždinske krajine da poduzme mjere glede sprječavanja poplava na rijeci Dravi.⁴⁶

Karta iz 1780. donosi prijedlog regulacije rijeke Drave kod Broda te prikazuje položaj sela Brod iz kojeg je vidljivo da je ono bilo u zoni direktnog udara toka Drave zbog čega je dolazilo do stalnih poplava. Problem je bio i u tome što regulacija rijeke Drave na ovome prostoru ne bi riješila ugroženost Broda dravskim vodama i poplavama. Spašavanje Broda hidromodulacijskim zahvatima bilo je direktno vezano uz problem zaštite sela Heresznye, koje se nalazilo preko rijeke Drave, na ugarskoj strani nasuprot Brodu.⁴⁷ U svakom slučaju, jedno od ta dva naselja dugoročno se moralo naći na udaru rijeke Drave. Rješenje je pronađeno iseljavanjem sela Brod.

U opisu sela Brod iz oko 1781. – 1782. godine spominje se da je selo bilo pogođeno poplavama: *Kada u Koruškoj i Štajerskoj padnu jake i dugotrajne kiše ili kada se u*

proljeće naglo otopi snijeg, ta rijeka za kratko vrijeme toliko nabuja da se prelije preko obala i izlije kroz cijelu ovu sekciju. Mjesta na kojima se ona prvenstveno prelije i izlije jesu: odmah podno molvarske i virovske skele, kroz razne jarke kao što je poznato: Mertvica, Medvedička, Nova Mertvica, dalje niže kod Đukinog puta u Drenovičku mrtvicu, u jarak Belčin, u Crnec i kod konaka ili staja za stoku Kingovo i Bakovci. Time nabujaju ne samo spomenuti, nego i svi ostali baroviti jarci koji se nalaze s njezine druge strane; i cijeli kraj ove sekcije kroz šume bude poplavljen, pa u tom kraju ne budu poplavljena samo neka povišena mjesta na iskrčenim poljima koja se tu nalaze. Snagom bujajućeg toka ta rijeka za kratko vrijeme stvori otoke i prudine tamo gdje ih prije nije bilo, čime plovidba brodom bude vrlo nesigurna i gotovo svake godine neki se brodovi nasuču i potonu. Zbog spomenute poplave, koja još dugo nakon što se voda povuče čini sasvim neuporabljivim sve putove koji idu kroz ovu sekciju, na nekim su dijelovima uzduž rijeke izgrađeni nasipi koji su, u cijelosti uzevši, od male koristi i malo-pomalo opet potonu i zarastu ili se pak uruše i budu otplavljeni jer ih voda podloka zbog zemlje koja je na njima jako pomiješana s pijeskom...⁴⁸

Na osnovi sačuvanih podataka moguće je pratiti proces uništenja cijelog naselja i preseljenje stanovništva na istoj dravskoj obali, ali na novu, povišenu lokaciju nešto udaljeniju od Drave, na primjeru nestanka naselja Brod i osnivanja novog naselja Ferdinandovec (oko 1844. godine). Jugoistočno od prostora gdje se potok Ždralica (Ždala) ulijeva u rijeku Dravu do sredine 19. stoljeća postojalo je selo Brod. Selo je bilo smješteno na obali rijeke Drave (uz njenu desnu obalu), a iz sačuvanih je karata moguće rekonstruirati njegovu strukturu. Prema karti iz 1845. godine vidi se da je selo Brod imalo tri paralelne (glavne) ulice koje su bile položene u smjeru toka rijeke Drave (sjever-jug), te dvije manje uličice koje su se pružale okomito na (glavne) ulice u smjeru istok-zapad. Uz lijevu (ma-

46 HDA, Generalkomanda Karlovac-Varaždin, kut. 21.

47 SLUKAN ALTIĆ, Mirela: *Hidromodulacije Drave i njezini utjecaji na transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža Podravine. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja I, 2, 2002., 138.*

48 Đurđevačka pukovnija. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003., 164-165.

đarsku) obalu rijeke Drave, nasuprot Brodu, nalazilo se selo Rasinja (danas Heresznye). Ista je struktura na karti iz 1780. godine. Pogledom na karte dobivamo dojam da se radi o dvojnim naseljima uz Dravu. Posljednji ostatci sela Brod vrlo su brzo bili potpuno napušteni. To je vidljivo na karti iz 1847. godine. Tada je na mjestu nekadašnjeg sela upisan samo naziv »Stari Brod«. Mirela Slukan Altić opravdano smatra da je slučaj Broda jedan od najdrastičnijih primjera utjecaja rijeke Drave na naselja te da se selo zbog poplava i pomicanja riječnog korita našlo na udaru novog dravskog toka.⁴⁹

Selo Brod često je stradalo u poplavama. Župnik Grga Štefok u jednom je pismu iz 1806. dobro opisao život stanovnika Broda: *Narod kaže da Drava prijete crkvi i svim stanovnicima sela Brod. Nema podjednog mjesta da se sagradi nova crkva. Cijelo brodsko zemljište poplavljeno je vodom. Traže da se pošalje komisija koja bi to pregledala i ispitala te cijelo naselje premjestila na drugo mjesto.*⁵⁰ Život je stanovnicima i dalje bio težak, a dodatno su ga ugrožavale poplave, primjerice 1821., 1827., 1833., 1836., 1840. i 1843. godine. Pavao Vuk, koji je od 1829. do 1843. bio brodski župnik, pisao je vojnim vlastima da su poplave ugrozile cijelo selo i tražio da se Drava regulira i da se iskopaju kanali. Predlagao je da se cijelo selo preseli na prikladnije mjesto.⁵¹ Župnik je u tome uspio pa je 1844. osnovao novo selo – Ferdinandovec⁵², smješteno nekoliko kilometara zapadnije od Broda. U Ferdinandovec su se, u organizaciji vjeronokrajiskih vlasti, preselili svi stanovnici

Sl. 2 i 3. Najnovije poplave rijeke Drave kod mosta u Botovu i jezera Šoderica dogodile su se sredinom 2023. godine (snimio: Ivan Brkić).

Broda.⁵³ Poplave su utjecale i na kretanje ukupnog broja stanovnika.⁵⁴

Poplave nisu izostale po preseljenju stanovništva iz Broda u Ferdinandovec. Pri velikoj poplavi 1847./1848. voda se probila južno od Broda pretvorivši područje nekadašnjeg sela u adu. Ispod najnižeg dijela tzv. Vizvarske jame nalazio se meandar čiji je vrh bio opterećen jakom erozijom pa je bio probijen, a voda je nastavila teći Vizvarskim jarkom južno od Broda.⁵⁵

49 SLUKAN ALTIĆ, Mirela: *Hidroregulacije Drave i njezini utjecaji na transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža Podravine*, karte M. Slukan Altić 2002, 135, 138, 146, 147.

50 CVEKAN, Paškal: *Župa i selo Ferdinandovac prigodom 130 godina postojanja: 9. XI. 1844. – 9. XI. 1974.* Koprivnica: vlastita naklada, 1974., 14.

51 CVEKAN, Paškal: *Ferdinandovac. Od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari.* Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996., 40-41.

52 Župni ured Ferdinandovac, Spomenica župe.

53 CVEKAN, *Ferdinandovac. Od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari*, 41, 60.

54 CIK, Nikola: *Utjecaj rijeke Drave na naselja u Đurđevčkoj Podravini – primjer sela Brod u 18. i 19. st.* // *Ekonomska i ekohistorija*, XIII, 1, 2017., 41-43.

55 SLUKAN ALTIĆ, Mirela: *Hidroregulacije Drave i njezini utjecaji na transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža Podravine*, 135.

6. Umjesto zaključka

Koliko poplave mogu biti jake, ilustrira činjenica da je u jednoj od njih, oko 1712. godine, Drava promijenila tok sjevernije »premjestivši«
Legrad iz Međimurja u Podravinu. U nekoliko poplava početkom 19. stoljeća stanovnici Drnja bili su toliko pogodeni da je država morala intervenirati i iseliti dio ljudi u susjedna naselja, ali je osnovala i nova sela – Gotalovo i Gola. Kao i u slučaju Broda/Ferdinandovca radilo se zapravo o ekološkim izbjeglicama. Spomenimo da su hidrotehnički radovi na Dravi, čiji je cilj bio zaustavljanje poplava, nastavljeni u drugoj polovici 19. stoljeća. Utvrđivanje obala, građenje nasipa te odvodnjavanje okolnih polja omogućili su intenzivnije korištenje poljoprivrednih površina. Odvodnjavanje okolnih površina odrazilo se i u sastavu biljnog i životinjskog svijeta u kojem se smanjuje broj i učestalost vrsta vezanih za vlažna i močvarna staništa. Još veći zahvat u prirodu izvršen je gradnjom hidroelektrana, koje su na Dravi u Hrvatskoj izgrađene 1970-ih i 1980-ih (Varaždin, Čakovec i Dubrava), čime je opasnost od poplava dodatno umanjena, ali ne u potpunosti. No ne treba zaboraviti kako se nalazimo u vrtlogu klimatskih promjena rezultat kojih može biti sve više ekstremnih kiša, a time i poplava. Ljudi toga trebaju biti svjesni, a vjerujem kako se iz povijesnog iskustva može vidjeti da je suživot čovjeka i rijeke moguć, ali pod sasvim drugim uvjetima. Vrijednost Drave prepoznata je na svjetskoj razini i nije slučajno da je UNESCO Dravu uvrstio u pet državnih rezervata biosfere Mura-Drava-Dunav, a to je vrlo ekskluzivno društvo koje obuhvaća svega 714 rezervata biosfere koliko ih ima taj status u odnosu na preko 100.000 zaštićenih područja prirode na našem planet. Mađarska je još 1996. osnovala nacionalni park Dunav-Drava. Iako to možda u ovom trenutku izgleda nerealno, volio bih da i mi u Hrvatskoj s Dravom krenemo u tom smjeru. Ne zaboravimo kako je Drava temeljna sastavnica identiteta Po-

dravaca i Podravine koji su upravo po toj rijeci dobili ime.

Summary

On the flooding of the Drava River from the 16th to the middle of the 19th century

This article presents selected examples of the effects of the Drava River floods from the end of the 16th to the middle of the 19th century. First, the emphasis is on the early flood defence system, whose origins can be traced back to the 17th century. After that, significant works on hydro regulation of the Drava River are presented, which were most dynamic between the end of the 18th and the beginning of the 19th century. I singled out a few of the examples and the most obvious indicators of the impact of floods. How intense floods can be is illustrated by the fact that in one of them, around 1712, the Drava River changed its course further north, "moving" Legrad from Međimurje to Podravina. In several floods at the beginning of the 19th century, the inhabitants of Drnje were so affected that the state had to intervene and evict part of the people to neighbouring settlements and found new villages – Gotalovo and Gola. As in the case of Brod/Ferdinandovac, those were, in fact, environmental refugees.

Literatura

- ANDROIĆ, Mirko: *Varaždinski trgovac Vinko Perger*. // Kaj I, 10, 1968., 63-64.
- BEDEKOVIĆ, Josip: *Knjiga o Sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*. Zagreb-Čakovec: HAZU, Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu itd., 2017.
- BLAŠKOVIĆ Vladimir: *Osobitosti Drave i naše granice u Podravini*. // Podravski zbornik 1976 (odgovorni urednik Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1976., 140-145.
- CIK, Nikola: *Utjecaj rijeke Drave na naselja u Đurđevačkoj Podravini – primjer sela Brod u 18. i 19. st.* // *Ekonomika i ekohistorija*, XIII, 1, 2017., 36-46.

- CVEKAN, Paškal: *Ferdinandovac. Od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996.
- CVEKAN, Paškal: *Župa i selo Ferdinandovac prigodom 130 godina postojanja: 9. XI. 1844. – 9. XI. 1974*. Koprivnica: vlastita naklada, 1974.
- *Dragutin Feletar. Prinosi za bibliografiju*. Koprivnica – Samobor: Meridijani, 2012.
- FELETAR, Dragutin: *Legrad*, Čakovec: KPD Zrinski, 1971.
- HABDIJA, Tomislav: *Poplave i glad u drugoj polovici 18. i početkom 19. stoljeća u Civilnoj Hrvatskoj i Vojnoj krajini*, diplomski rad, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014.
- HORVAT, Rudolf: *Povijest grada Varaždina*. Varaždin: Zavod HAZU, 1993.
- HORVAT-LEVAJ, Katarina: *Prilog istraživanju barokne sakralne arhitekture Podravine – župna crkva Sv. Martina u Martijanцу*. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja V, 10, 2006., 80-99.
- KOMORČEC, Dragutin: *Kronika*. Peteranec: Župni ured, 1973.
- OBADIĆ, Ivan: *Međuodnos ljudi i rijeke Drave na području varaždinske Podravine u novom vijeku*. // Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin, 18, 2007., 301-325.
- PETRIĆ, Hrvoje: *Općina i župa Drnje*. Koprivnica: Nakladna kuća dr. Feletar, 2000.
- PETRIĆ, Hrvoje: *Utjecaj rijeke na pogranična naselja. Primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću*. // Ekonomska i ekohistorija: časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša, I, 1, 2005, 37-62.
- PETRIĆ, Hrvoje; CIK, Nikola: *Contributions to the Knowledge of the Flood of the River Drava in 1827*. // Ekonomska i ekohistorija : časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša, XVII, 1, 2021. 15-33.
- SLUKAN ALTIĆ, Mirela: *Hidroregulacije Drave i njezini utjecaji na transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža Podravine*. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja I, 2, 2002., 128-152.
- SLUKAN ALTIĆ, Mirela: *Legrad – grad na sutoku rijeke i između država*. // Podravski zbornik 2002 (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2002., 111-120.
- SOMEK, Petra: *Otišao je »čovjek s Drave«*. // Meridijani, 227, 2023.
- TEŽAK, Spomenka: *Varaždinci i rijeka Drava*. // Život uz Dravu nekad i danas, Varaždin: Gradski muzej Varaždin, 2004., 35-46.
- VUJASINOVIĆ, Branko: *Radovi na uređenju voda u Hrvatskoj u 17. stoljeću*. // Hrvatska vodoprivreda IX, 96, 2000.
- ZORKOVIĆ, Anđelko: *Povijesnica općine Petrijanec*, Petrijanec: Općina Petrijanec, 1995.

Izvori

- *Acta comitialia Regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae*. Zagreb: Zemaljski arhiv, 4, 1917.
- Državni arhiv Varaždin (DAV), *Arhiv grada Varaždina*, Radikalni arhiv, II, br. 958 (Državni arhiv Varaždin (DAV), *Arhiv grada Koprivnice*, kut. 6, br. 232/779., br. 234/779.
- Đurđevačka pukovnija, *Hrvatska na tajnim zemljovidima*, knj. 8, Zagreb 2003.
- Hrvatski državni arhiv Zagreb (HDA), *Generalkomanda*, kut. 10.
- Hrvatski državni arhiv Zagreb (HDA), *Generalkomanda*, kut. 21, br. 11/285.
- Hrvatski državni arhiv Zagreb (HDA), *Generalkomanda*, kut. 27, br. 3/13.
- Hrvatski državni arhiv Zagreb (HDA), *Generalkomanda*, kut. 45, br. R 39-18.
- Hrvatski državni arhiv Zagreb (HDA), *Generalkomanda 1849-1869*, kut. 107, R 39-95.
- Hrvatski državni arhiv Zagreb (HDA), *Generalkomande Karlovac – Varaždin*, kut. 21.
- Hrvatski državni arhiv Zagreb (HDA), *Križevačka županija*, kut. 224, fasc. X, br. 531.
- Heeresgeschichtliches Museum, Wien (stalni postav).
- *Protocolla magistratus liberae et regiae civitas Varasdinii*. Varaždin: Državni arhiv Varaždin, 1, 1990.
- *Spomenica župe Sigetec*, rukopis, Župni ured Sigetec.
- *Spomenica župe Drnje*, rukopis, Župni ured Drnje.
- *Spomenica škole Drnje*, rukopis, Arhiv Osnovne škole Drnje.
- *Spomenica župe Ferdinandovac*, Župni ured Ferdinandovac.
- *Spomenica župe Hlebine*, Župni ured Hlebine.
- *Spomenica župe Legrad*, Župni ured Legrad.
- *Spomenica župe Peteranec*, Župni ured Peteranec.
- ZHS – *Zaključci Hrvatskog sabora* knj. 1-2, Zagreb, 1958.
- Kriegsarchiv, Wien, Innerösterreichischer Hofkriegsrat, Vindica, 1611.